

UDK 821.163.42.09 27
Izvorni znanstveni rad
Primljen 2. veljače 2015.
Prihvaćen 30. lipnja 2015.

PAVAO KNEZović

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu
Borongajska cesta 83d, Zagreb
pknezovic@gmail.com

SV. JERONIM U HRVATSKOM LATINITETU RENESANSE

U djelima naših latinista renesanse sv. Jeronim najčešće se susreće kao autoritet i učitelj (N. Modruški, D. Buća, B. Zane, M. Marulić, M. Vlačić), zatim u tvrdnjama i dokazivanjima da je Dalmatinac (I. P. Severitan, J. Šižgorić, M. Marulić, V. Pribojević), a posvećena mu je i po jedna hagiografija i elegija. Najsimpatičnija su nastojanja naših latinista dokazivanja da se sv. Jeronim rodio u Dalmaciji pa je time najznamenitiji Dalmatinac, tj. Hrvat. Naše su latiniste izazvali F. Biondo i A. Calepino svojim tvrdnjama da se sv. Jeronim rodio u Istri te da je time Talijan. Interesantno je da su na te tvrdnje Talijana reagirali samo naši latinisti šibenskoga i splitskoga kruga.

Ključne riječi: sv. Jeronim, hrvatski latinitet, hrvatski latinitet renesanse, latinisti šibenskoga kruga, latinisti splitskoga kruga,

Posebno mjesto u hrvatskoj kulturi i književnosti zauzima sv. Jeronim i njegov je kult rastao osobito od 13. st., otkad su mu glagoljaši počeli pripisivati glagoljicu, a pavlinski red intenzivirao njegovo štovanje.¹ Indiferentnost prema religiji i oživljavanje poganskog antike humanizma i renesanse koji su razdoblja bila u cijelosti bila profana i protokom vremena postajala sve profanija.² Privremeni prijedlozi G. Savonarole,³ Jeronimov ciceronizam te

---

¹ Usp. Bratulić, 1990: XXXI

² Usp. Burckhardt, 1997: 401-507

³ Girolamo Savonarola je klasičnu lektiru u školi „želio ograničiti na Homera, Vergilija i Cicerona, a ostalo će nadopuniti Jeronim i Augustin, i stoga ne isključuje samo Katula i Ovidija, nego i Tibula i Terencija“. Burckhardt, 1997: 434

filološki rad i odnos prema izvorniku u prijevodima, a to se osobito cijenilo u 15. i 16. st., pridonijeli su da su učeni humanizam i renesansa imali određene poštovanje prema sv. Jeronimu što je razvidno iz njegove zastupljenosti u slikarstvu, kiparstvu te komentarima i izdanjima njegova opusa.⁴

Odnos hrvatskih latinista renesanse prema sv. Jeronimu, njegovu opusu i štovanju, može se svesti na tri teme ili vida i odulji popis onih koji ga ne spominju u svojim djelima. Najbrojniji su oni koji posežu za djelima sv. Jeronima kao crkvenog naučitelja, zatim koji sudjeluju u diskusiji oko lociranja njegova rodnog mjesta, a malobrojni su o njemu napisali neko djelo. Treba odmah reći da se jedino Marka Marulića može susresti u sve tri teme dok ostale, i to malobrojne, samo u nekima od njih.

1.

Sorbonski profesor Juraj iz Slavonije (oko 1355/60 – 1416) raspravu o pojmu i značaju djevičanstva u redovničkom životu *Le chateau de virginite*, napisanu 1411., započeo je citatom koji je preuzeo iz Jeronimove poslanice Eustohiju.⁵ „Juraj iz Slavonije u svom se djelu prije i iznad svega poziva na učenje sv. Jeronima, zatim i na druge crkvene oce i teološke pisce“ (Šanjek – Tandarić, 1984: 8). Pored toga Juraj je prepisao *Commentarii in Psalmos* sv. Jeronima i na tom kodeksu je „reproducirao glagoljski alfabet koji zove hrvatskim pismom: „Iste alphabetum est chrawaticum“ (Šanjek – Tandarić, 1984: 6), a oporučno je ostavio svoja pokretna dobra da bi se za spokoj njegove duše svake godine govorila i služila misa 1. listopada.⁶ Iz bilješki na tom kodeksu može se zaključiti da je Juraj pristaša glagoljaške tradicije prema kojoj je sv. Jeronim tvorac glagoljice i da je on preveo Sv. pismo na hrvatski – „in linguam sclavonicam“.⁷

---

⁴ Usp. Marković, 1908; Novaković, 1994; Mandac, 1995: 365-376.

⁵ „Rasprava je usredotočena na Psalam 45 (44), 11-12: ‘Audi, filia, et vide et inclina aurem tuam eo obliviscere populum tuum et domum patris tui, et concupiscet rex decorem tuum’ koji sutor nalazi u poslanici sv. Jeronima *ad Eustochium*“ (Šanjek – Tandarić, 1984: 8).

⁶ Usp. „U snazi svoje posljednje volje, ostatak svojih pokretnih dobara ostavio je gore spomenutoj crkvi na uporabu, izrazivši želju da se misa obljetnica za ispokoj njegove duše služi svake godine dan poslije blagdana sv. Jeronima“ (Šanjek – Tandarić, 1984: 3).

⁷ „Na fol. 14r istog kodeksa BN 95, uz tekst u kojem sv. Jeronim piše Sofroniju: ‘Nec hoc dico quod predecessores meos mordeam aut quidquam de his arbitrer detrahendum quorum translacionem (sic!) emendatam *olim mee lingue hominibus dederim*’, naš Juraj u rubnoj bilješci dodaje: ‘Nota hoc de translacione psalterii *in linguam sclavonicam*’.“ Šanjek – Tandarić, 1984: 7.

Nikola Modruški (oko 1420.- 1480.) u retoričkom priručniku „De consolatione“ (O utjesi, 1465/66.) na trideset i dva mjesta citira iz djela izrijeком spominjući sv. Jeronima, a na više mjesta općenito govori o nekim njegovim djelima, kao na pr. da su među njegovim pismima neka utješna kakvih ima i među Ciprijanovim i Bazilija Velikog kao i među pismima veoma mnogih najučenijih muževa i latinskih i grčkih. Tu veoma zgodno Nikola ubraja u broj „doctissimorum virorum tam Latinorum quam Graecorum“ sv. Jeronima. Iako Nikola redovito u citat uvodi veoma jednostavno: kao /ovo / tako Jeronim – *ut* ili *haec* ili *sic et Hieronymus*, ipak u trećoj knjizi pišući o tješnju protjeranih priznaje da nitko ni elegantnije ni učenije, a ni razboritije nije izrekao tu vrstu utjehe od Jeronima: „Hieronymus ad virginem scribens in exilium missam ex hac praecipue ratione ipsam consolatur, ita hunc locum tractans ut neque elegantius neque doctius neque prudentius quicquam uel fieri possit uel cogitari“ (Nikola, 2002: 143). Drugi put ga naziva nebeskim govornikom, a jedanput pak najrječitijim Kristovim govornikom.⁸ Iz toga se jasno vidi kako je jako cijenio Jeronima, a to je razvidno i iz frekventnosti pozivanja na njega, jer se samo na Cicerona više puta poziva (četdeset i četiri puta), dok Ovidija citira dvadeset i dva puta, a Seneku na šesnaest mjesta. U posmrtnom govoru kardinalu Petru Riariju (*Oratio in funere reverendissimi domini domini Petri cardinalis S. Sixti habita*, Rim, 1474.) ne spominje sv. Jeronima dok ga u djelu *De bellis Gothorum* spominje opisujući patnje koje su trpjeli stanovnici Rima za vrijeme vizi-gotske opsade, a za to su mu bili izvor sv. Augustin i sv. Jeronim.⁹ U traktatu *Navicula Petri* donosi opomenu „O stultissime mortalium, Dei iram, tuam putas esse sapientiam...“ iz Jeronimovih komentara uz proroka Izaiju.¹⁰ Ostala djela Nikole Modruškog bila su nedostupna.

U pogovoru zbirke pjesama u sapfičkoj strofi, datiranoj 2. siječnja 1487., Juraj Šižgorić se obraća tadašnjem šibenskom knezu Antoniju Calbu, kojem je posvetio zbirku, upozorava da jednom pjesmom odgovara svojim zavidnicima poput sv. Jeronima koji se u svojim djelima posvuda jada na

---

⁸ „Hunc locum et ille caelestis rhetor Hieronymus scribens ad Heliodorum episcopum haud segnius pertractavit his verbis:...“ (Nikola, 2002: 156), „Hunc locum neque ille facundissimus Christi orator Hieronymus in consolatione Heliodori episcopi obmisit:...“ (Nikola, 2002: 153).

⁹ „Proinde potius crediderim, quod et Augustinus et diuus Hieronymus deflet scribens ad Principiam virginem, Romam prius quam in hostium potestatem ueniret longam obsidionem famemque perpessam, propter quam matres infantium carnibus uesci coactae sint et in alium ex qua paulo ante effuderunt natorum membra recepisse; maioremque ciuium partem inedia consumptam et prius fame periisse quam gladio, eos uero qui superfuerunt omnes uitam auro redemisse.“ Nikola, 2014: 65.

¹⁰ Citat uvodi riječima: „Huius amenciam pulchre arguit Hieronymus: O stultissime...“ Nikola, 2006: 231-232.

takve ljude, tj. „de quibus etiam divus Hieronymus sparsim per omnia eius quidem opera conqueritur“, iz čega bi se moglo zaključiti da je bio prilično upućen u Jeronimova djela, ali zasigurno slabije nego u ona vodećih rimskih pjesnika.¹¹ U ciklusu *De diebus festis* zbirke *Elegiarum et carminu libri tres* Šižgorić navodi da se u Šibeniku 30. rujna svečano slavi blagdan sv. Jeronima: „Ultima Septembris magno veneratur honore | ad decus excelsi condita Hieronymi“ (Šižgorić, 1966: 127).¹² I to je sve što nam pruža Šižgorić o tom velikom svecu u svojim zbirkama pjesama.

Juraj Dragišić, koliko se moglo ustanoviti, jedino u djelu *Defensio prestantissimi viri Ioannis Reuchlin per modum dialogi edita* (1517.) tri puta citira sv. Jeronima. Prvi put u fiktivnom pismu Teodoriku Sobel poslužio se riječima iz Jeronimova pisma prijatelju Julijanu tada, tj. 374., đakonu u Akvileji: „Quod ii nonnulli cornea fibra praediti, mihi ut iuniori fortasse credere noluerint, ‘oratorio more post argumenta testes vocabo’ (ut utar Hieronymi verbis ad Iulianum diaconum) maioraque ab illis accipient, interrogent gravissimos atque dignissimos viros Iacobum Questenburgum, Ioannem Potgen...“ (Dragišić, 1517: f. 4v), drugi put u pismu caru Maksimilijanu,¹³ a treći put sam se Johannes Reuchlin u razgovoru s Jurajem poziva na svjedočanstvo sv. Jeronima da je apostol Pavao bio Gamalijelov učenik: „Acuisitam tamen, in qua precellit caeteros, ad pedes Gamalielis didicit. Quemadmodum ipsemet Paulus in lingua propria eloquentior fuit, vt Hieronymus testatur, quam in linguis dono Spiritus Sancti acceptis, ad illam namque magis dispositus erat“ (Dragišić, 1517: f 19).

¹¹ „Motus amplissimi tui nominis celebritate haec ad te, praetor magnifice, et scribere et tibi decantare constitui. Quae si tuae dignationi, ut spero, placuisse sensero, ad alia conscribenda et promptior reddar et alacrior. Caeterum oda, quam in calce bile oppletam exaravi, respondet singulariter emulorum maledictis, de quibus etiam divus Hieronymus sparsim per omnia eius quidem opera conqueritur et Terentius noster in prologis comoeriarum. Nam et ingeniosus poeta Naso cecinit in suis Amoribus: *Pascitur in vivis livor, post fata quiescit, | quom suus ex merito quemque tuetur honos*. Tunc illud Horatii merito dici poterit: *Exegi monumentum aere perenius* et apud Virgilium: *Capitoli immobile saxum*, et vir prudens apud Senecam: *Quamcumque fortunam acceperit, aliquid ex illa memoriale efficit*“ Gortan, 1962: 212.

¹² Prijevod Nikole Šopa: „Posljednji Septembra dan uz velike časti se slavi, | U hvalu uzvišenog Jeronima ovo je čast“ Šižgorić, 1966: 56.

¹³ “Maximo Maxaemiliano Caesari mundi domino, victori & triumphatori semper Augusto GEORGIUS BENIGNVS ARCHIEPISCOPIVS NAZARENVS ... Atque vidimus quam iniqua huic rependatur gratia & ab illis praesertim, quibus vel ob vnum id permaxime charus esse debuisset, quod hoc in puluere, si desudarent (vt certe eos deceret) multo & satius & laudabilius foret, quam omnem aetatem dialecticorum tendiculis absumere, quae non tam tendicula sunt appellanda, quam phantasmata, id est vmbrae quaedam & imagines, quae cito pereunt & resoluuntur, vt diuus Hieronymus inquit ac in Canonicis decretis repetitur.“ (Dragišić, 1517: f. 6v).

Od naših brojnih protuturskih govora jedino se u onom splitskog nadbiskupa Bernarda Zane kojeg je održao na prvom zasjedanju Lateranskog koncila 1512. na dva mjesta citira sv. Jeronim. Prvi put iznoseći definiciju hereze,¹⁴ a drugi put kada govori kako je tu shizmu nužno iskorijeniti u njezinom samom početku inače će poput arijanizma zahvatiti sav svijet: „Quare sanctiss. Pont. sapientiss. Patres persequimini evellite de medio auferte hereticos ac scismaticos manifestos manifesta acri & seuerissima punitione, occultos solerti uigilanti ac diligentissima indagatione, nec eueniat quod testatur diuus Hierony[mus] (& deus auertat) Arius in Alexandria una s[c]intilla fuit sed quoniam statim oppressus non est eius flamma per totum orbem populata est: resecande denique sunt putridae carnes & scabiosa ouis a caulis repellenda ne tota domus massa corpus & peccora ardent corrumpantur putrescant intereant.“ (Zane, 1512: 434-435). Doista sv. Jeronim komentirajući riječi: „Modicum fermentum totam massam corrumpit“ u petom poglavlju Poslanice Galaćanima, navodi taj primjer Arija.¹⁵

Vinko Pribojević se u svojim konstrukcijama u govoru *De origine successibusque Slavorum* (1525.) poziva na sv. Jeronima kao što je tvrdnja da su Tračani potekli od Tirsia,¹⁶ te da je Aleksandar Veliki „projurio od Ilirije i Jadranskog mora do Indijskog oceana i rijeke Gangesa ne toliko u bitkama koliko u pobjedama“ (Pribojević, 1997: 147), zatim da svjedoči o „neobičnoj moralnoj čistoći“ kraljice Teute.¹⁷ „Kad je on umro, vlast ostade njegovoj ženi

¹⁴ „Officit nobis deinde alterum & nos uniuersalemque ecclesiam mogno per turbat heresis infidelitasque. Heresis ab electione dicta teste diuo Hieronymo plures inducit ad eligendam disciplinam quam meliorem existimant Catholicam apostolicam dimittentes diversos errores seminantes scysma interponentes: quod quam perniciosum & detestabile reperitur auctoritate exemplis ac ratione facile comprobatur.“ (str. 431-432)

¹⁵ „Fermentum res non modica uidetur & nihili, sed cum farina conspersum totam massam suo uigore corruperit, in illius uim transit, omne quod mistum est. Ita & doctrina peruersa ab uno incipiens, uix duo aut tres primum in exordio reperit auditores, sed paulatim ut cancer serpit in corpore & iuxta uulgare prouerbium, unius pecudis scabies totum commaculant gregem. Igitur et scintilla statim ut apparuerit extinguenta est, & fermentum a massa uicina remouendum, secundae putridae carnes, & scabiosum animal a caulis ouium repellendum, ne tota domus, massa, corpus & pecora ardeat, corrumpatur, putrescat, intereat. Arius in Alexandria una scintilla fuit, sed quia non statim oppressa est, totum orbem eius flamma populata est.“ prema: *Dialogo di due pellegrini intitolato Scudo e spada della fede* (dal francese in lingua toscana dal Antonio Bonagratia). In Venetia: Appresso i Gioliti. 1584., 136-137.

¹⁶ „A Thyro enim (ut diuus docet Hieronymus) nati sunt Thraces, qui (ut Strabo inquit) lingua Myssorum utuntur“ (Pribojević, 1997: 57) – „Jer od Trasa (kako dokazuje sv. Jeronim) potekoše Tračani“ (Pribojević, 1997: 137).

¹⁷ „... ac per Argonem, Pleurati filium, ipsiusque coniugem Theutam, quae (sicut diuus contra Iouinianum inquit Hieronymus), ut fortissimis uiris Dalmatis longo tempore imperaret et Romanos saepe bello frangeret, miraculo utique meruit castitatis, et per Demetrium Pharium

Teuci, koju Lucije Flor naziva Teusa, a sv. Jeronim Teuta“ (Pribojević, 1997: 175)¹⁸. Pribojević se poziva na Jeronima kao povjesničara i znanstvenika. S istim smislom sv. Jeronima spominje i biskup Toma Niger u prigodnoj pjesmi hiperbolično izjednačavajući Vinka Pribojevića i Jeronima.¹⁹

Vrsni renesansni propovjednik Kotoranin Dominik Buća (oko 1480.- oko 1560.) u svom djelu *Expositio satis perutilis omnium epistolarum dominicalium, quae per totius anni leguntur*, (Venecija, 1545) citira sv. Jeronima u propovijedi prve korizmene nedjelje²⁰ i prenosi njegovo objašnjenje Lotova postupka: „De quo Hiero[nymus] quem Sodoma non uicit, uina infererunt. Holofernes etiam post uina concupiuit Iudith, ut habetur Iudith...“ (Buća, 1545: f. 61v). U popratnoj epistoli²¹ njegov brat Vicko spominje kako je nemoguće objasniti darove Mudrosti koje su posjedovali crkveni učitelji među kojima spominje i Jeronima kao Dalmatinca: „Quis explicare queat dona sapientiae, et intellectus prophetarum, et interpretum irrefragabilem Ambrosium, Dalmatam Hieronymum, moralem Gregorium, Eusebium Caesariensem, Hylarium Pictaviensem, diuinum Athanasium, Thomam Aquinatem? Et cum sint innumerabiles, ideo pretereundi...“ (Buća, 1545: f. 4).

Obiman i odličan priručnik za mlađe propovjednike *Quodlibet declamatorium cum suis figuris...* objavio je 1541. u Veneciji dubrovački dominikanac Klement Ranjina. Za njegove se propovijedi, kojih je 86 raspoređenih u tri knjige, doista mora reći da su prenatrpane citatima iz djela crkvenih otaca i učitelja na čiji se nauk i primjere neprestano poziva. Tako nije neočekivano što često citira i spominje sv. Jeronima i češće s epitetom *sanctus* ili *divus*, nego bez njega, kao na pr.: „Hoc idem & sanctus Hieronymus in originali dicit & concludit animum capiunt sua carminum dulcedine, verum ubi cum summo

---

nostratem ac per Scerdelaidam, Illyriorum reges ... (Pribojević, 1997: 79) – „...nadalje po djelima Pleuratova sina Agrona i njegove žene Teute, koja je (kako kaže sv. Jeronim u spisu protiv Jovinijana) svojom neobičnom moralnom čistoćom zaslužila, da dugo vremena vlada Dalmatima, silno hrabrim muževima, i da u ratu često porazi Rimljane, po djelima ilirskih kraljeva...“ (Pribojević, 1997: 158-159).

¹⁸ „... uita functus Teuce, uxori suae, quam Lucius Florus Teusam, diuus Hieronymus Teutam appellat...“ (Pribojević, 1997: 95).

¹⁹ „Quantum Hieronymo, tantum tibi Dalmata debet | Vincenti, Pharii stella serena soli“ (Pribojević, 1997: 47).

²⁰ „Hieronymus ad Eustochium. Amemus christum & eius semper queramus amplexus, & facile videbitur omne difficile: breuiusque putabimus uniuersa quae longa sunt. Positis his quae pertinent ad tolerandam malorum, ponit nunc ea quae pertinent ad obseruantiam bonorum“ (Buća, 1545: f 23v).

²¹ Usp.: Epistola operis commendatoria. Frater Vincentius Buchia sacrae Theologiae professor, ordinis praedicatorum, fratri Dominico eiusdem familiae professorius religionis, atque Dalmatiae prouinciali S. P. D. (f. Buća, 1545: 3v-4v).

studio ac labore perlecta fuerint, nil aliud nisi inanem sonum & sermonum strepitum suis lectoribustribuuntur“ (Ranjina, 1541: III/f. 111). Rjeđe navodi odakle je preuzet citat: „Infelices nos, qui tantum displicemus Deo, ut per rabiem barbarorum illius in nos ira deseuiat, nec amputamus causas morbi, ut morbus pariter auferatur. Hec Hieronymus ad Heliodorum 4. cap.“ (Ranjina, 1541: II/f. 56)²² ili „Et S. Hieronymus hortatur dicens: Semper aliquid operis facito, ut te diabolus inueniat occupatum. Non enim facile capitur a diabolo, qui bono capitur exercitio“ (Ranjina, 1541: II/f. 32v), „Sed primo nota semper literalem sensum, ut Hiero[nymus] ait: Eruca sunt Assirij ut Teglathalases & Salmanasar, & Nabucodonosor &c. locusta sunt Persi ut Cyrus & Cambises, bruchus sunt greci, ut Antiochus Epiphanes &c.“ (Ranjina, 1541: II/f. 55v-56) ili kao: „Propterea dicit Hieronymus: Discamus in terra quorum doctrina perseuerat in celo. Ibi igitur summum obiectum unietur nostro intellectui indelebiter.“ (Ranjina, 1541: II/f. 80v). Nerijetko suvremene događaje uspoređuje s onima opisanim kod sv. Jeronima: „Et matrem sancti regis Ludouici, que filio suo dicebat, se potius velle ipsum mortuum quam mortali crimine infici, imitentur & sanctam Melaniam de qua Sanctus Hieronymus cum eadem die esset orbata viro & duobus filiis, genuflexa ante crucifixum gratias egit, quia eam liberauerit cura eorum, ut sibi soli deseruiat“ (Ranjina, 1541: III/f. 41v). Na isti način postupao je Ranjina u golemoj zbirci propovijedi *Sacri sermones*²³ gdje su rijetke propovijedi u kojoj ne donosi neki primjer ili se ne poziva na nauk

²² Jeronimov tekst: „Felix Nepotianus, qui haec non uidet: felix qui ista non audit. Nos miseri, qui aut patimur, aut patientes fratres nostros tanta perspicimus; et tamen uiuere uolumus, eosque qui his carent, flendos potius quam beatos putamus. Olim offensum sentimus, nec placamus Deum. Nostris peccatis Barbari fortes sunt. Nostris uitii Romanus superatur exercitus: et quasi non haec sufficerent cladibus, plus pene bella ciuilia, quam hostilis mucro consumpsit. Miseri Israelitae, ad quorum comparationem Nabuchodonosor seruus Dei scribitur. *Infelices nos, qui tantum displicemus Deo, ut per rabiem Barbarorum, illius in nos ira desaeuiat.* Ezechias egit poenitentiam, et centum octoginta quinque millia Assyriorum ab uno Angelo, una nocte deleta sunt. Iosaphat laudes Domini concinebat, et Dominus pro laudante superabat. Moyses contra Amalec, non gladio, sed oratione pugnauit. Si erigi uolumus, prosternamur. Proh pudor, et stolidi usque ad incredulitatem mens: Romanus exercitus, uictor orbis et dominus, ab his uincitur, hos pauet, horum terretur aspectu, qui ingredi non ualent, qui si terram tetigerint, se mortuos arbitrantur. Et non intelligimus Prophetarum uoces: Fugient mille uno persequente? *Nec amputamus causas morbi, ut morbus pariter auferatur:* statimque cernamus sagittas pilis, tiaras galeis, caballos equis cedere.“ (Ep. 60, 17).

²³ *Sacri sermones* /R. P. F. Clementis Aranei Ragvsei Ordinis praedicatorum/ *pro diebus festis a prima dominica aduentus usq[ue] ad cineres & subinde per omnes ferias quadragesimae usq[ue] ad tertiam feriam Paschae.*
Item de Verbo incarnationis alii Sermones vigintiquatuor; & octuagintasex de materiis particularibus ad nutriendas virtutes & ad vitia extirpenda potissimum acomodati, multa doctrina, figuris ac moralitatibus ornatissimi. Brixiae: Apud Petrum Mariam Marchettum. 1586.

sv. Jeronima kao na pr.: „Bona arbor non potest malos fructus facere, unde & S. Hiero[nymus] hortatur quandam uiduam susa filias consociet uirtuosis puellis, ut simul bona emulatione emulentur ad inuicem in operibus suis.“ (Ranjina, 1586: 67) ili „Ita etiam dicendum est de Sodomitis occultis inficientibus alios maxime inueteratis senibus in tali malo, de quorum in emendatione per correctionem, non solum est dubium, sed est certum secundum doctrinam Hiero[nymus]“ (Ranjina, 1586: 242). Navest ću još samo primjer kako Ranjina povodeći se za sv. Jeronimom u propovijedi objašnjava one četiri apokaliptičke životinje koje uništavaju svu ljepotu svijeta ratovima i progonima crkve: „Discurrere hic per status ecclesiae christianae in temporalibus & spiritualibus quanta passi sunt christiani exigentibus eorum de meritis Gottis Vandalis &c. sicut bene sanctus Hiero[nymus] didicit in Epistolis suis“²⁴ (Ranjina, 1586: 665) i iz toga se citata jasno vidi da je taj *locus communis* svih naših kao i ostalih europskih antiturskih govora, taj najpoznatiji *locus horribilis* o turskom pljačkanju i postupcima s lokalnim stanovništvom, da su svi preuzimali upravo iz spisa sv. Jeronima. Bilo bi doista potrebno nekoliko stranica ako bi se htjelo navesti Ranjinine citate iz djela sv. Jeronima. Ipak Ranjina ne donosi propovijed za blagdan sv. Jeronima iz čega bi se moglo čak i pomišljati kako ta propovijed nije bila potrebna mlađim propovjednicima, kojima je djelo namijenio, jer se vjerojatno u Dubrovniku tada nije častilo sv. Jeronima kao u Šibeniku u Šižgorićevo vrijeme. Na tu pomisao navodi i činjenica da od Dubrovčana pjesnika (Pucić, Bunić, Beneša itd.) jedino Ilija Crijević u jednom stihu (odnosno kroz tri) navodi kako sv. Jeronima spominje da je pustinjak sv. Hilarion neko vrijeme živio blizu Epidaura: „Nobilis hospes | Hanc urbem propter (si non mentita uetustas | Hieronymusque sacer, monumentis instat cuius | Fama est) Hyllarion vixit“ (Crijević, 2004: 200). Osim toga on u posmrtnom govoru svom ujaku Juniju Sorkočeviću navodi velikane kojima se ponosi „*Illyriae imperium*“ među njima i sv. Jeronima – „... quis sanctissimum virum Hieronymum aequae linguarum atque doctrianae et integritatis et omnium

---

²⁴ Ranjina nastavlja: „Horret animus nostrorum temporum ruinas prosequi. Viginti & eo amplius anni sunt q[uod] inter Constantinopolim & Alpes Iulias quotidie Romanus sanguis effundat presbyterorum & diversorum hominum. Scythiam, Thraciam, Macedoniam, Dardaniam, Daciam, Epyros, Dalmatiam, cunctasque Pannonias, Gottus, Sarmata, Alanus, Hunni, Vandali, Marchomani vastant, trahunt, rapiunt. Quot matrone, quot virgines Dei, & ingenua nobiliaque corpora, his bellis fuerunt ludibrio. Capti episcopi, interfecti presbyteri, & diuersorum officia clericorum, subuersae ecclesiae, ad altaria Christi stabulati equi, martyrum effossę reliquię. Ubique luctus, ubique gemitus & plurima mortis imago. Romanus orbis ruit & tamen ceruix nostra erecta non flectitur. Quid putas nunc animi habere Corinthios, Athenienses, Lacedemonios, Archades cunctamque Graeciam, quibus imperant Barbari“ (Ranjina, 1586: 665).

virtutum genere cumulatissimum non admiretur?“ (Crijević, 1977: 252).²⁵ Isto veli i u pjesniku Ivanu Gučetiću.²⁶ Također Ivan Bunić (Ioannes Boba de Bolicis) u opisu grada Kotora spominje da se u njemu idući od glavnog trga prema izvoru Gurdu nalazi crkva posvećena sv. Jeronimu: „In platea duplex biuiuni, sed quae via Gurdum | Recta petit, primo haec maculosa nebride cinctum | Et duro toties plangentem pectora saxo | Ostentat Diuum“, u bilješci donosi: „Templum Sancti Hieronymi Dct. Max.“²⁷ Budući da u opisu Boke i grada Kotora spominje samo tu crkvu sv. Jeronima, zbog toga bi se moglo pomišljati da je to jedina crkva koja je bila posvećena stridonskom svecu na tim prostorima. Franjo Trankvil Andreis u nastupnom govoru, održanom 1518. u Ingolstadtu preporučuje da se u tadašnjim „gimnazijama“ zbog podučavanja u govorništvu pored grčkih i rimskih tzv. „poganskih“ pisaca čitaju Laktancije, Tertulijan, Jeronim, Ambrozije i Boetije: „In similibus studiis excelluere Lactantius, Tertulianus, Ambroxius, Hieronymus, Boetius et quam plurimi praestantissimi auctores, quos anteponeudos esse his recentioribus“ (Andreis, 1518: f. 5) i većma cijeniti nego suvremene govornike.

Veoma je specifičan odnos Matije Vlačića (1520.-1575.) prema opusu sv. Jeronima i čini mi se da je upravo on, poslije Marulića koji je istinski

²⁵ Nevenić-Grabovac taj odsječak prevodi: „Što da kažem o poslovima izvan rodne zemlje, o otadžbini, roditeljima, nasljedstvu? Njegova je domovina prestonica Ilirije, u Jadranskom moru, druga pored Mletaka, jer ja Mlecima uvek dajem prvo mesto. Ne postoji, naime, niko ko ne bi znao da je Ilirija u svetu poznata još od potopa i da je nazvana po Iliru i njegovim potomcima, da je najprostranija od svih provincija i najbogatija po broju plemena i naroda: Ko god živi između dalekog Moskovljanina | Atlanskog i Crnog mora | I dalmatinske tople obale | Vladavinom Ilirije se diči. | Nikad njeno telo nije ostarelo da ne bi rađalo slavne ljude, jer je dala, kao što se zna, tolike careve, toliko kraljeva, toliko znamenitih ljudi u svim naukama i među svecima, o kojima uspomena neće nikad propasti. Ko se ne seća da su iz ilirske krvi nastali rimske vojskovođe i carevi, kao Klaudije iz dalmatinskog roda, ko se ne seća Dioklecijana, Aurelijana Maksima, Proba, Konstantina i Justina iz tribalskog plemena? Ko bi se bacio blatom na Orfeja, Zamolksida, Anaharza, Demokrita, ko na samoga Marsa, sugrađane iste provincije? Ko se ne bi divio pobožnomu i slavnom sisačkom biskupu s mučeničkom krunom, ko se ne bi divio presvetom čoveku Hijeronimu koji savršeno poznaje jezike i sveopštu nauku, a obdaren je svakom vrstom vrline? Da ne govorim o Gotima, našim zemljacima, koji su se dokopali vlasti, a priča se da su čak i njihove žene bile ratoborne i da su iz roda Amazonki. Propustiću i rimske pontifike Gaja i Jovana koji su isto tako krunisani mučeništvom. Ko bi mogao dovoljno reći da iskaže o najsvetijem kralju Vladislavu kojem je kruna pala sa neba? A ko o stricu našeg kralja koji je sebe prineo na žrtvu za hrišćansku stvar? Da prećutim mnoge druge.“ (Crijević, 1977: 259.

²⁶ „... quis sanctissimum virum Hieronymum aequae linguarum atque doctrianae et integritatis et omnium virtutum genere cumulatissimum non admiretur?“ (Crijević, 1974: 353).

²⁷ Na trgu dvije su staze, ali ulica ravna | Prema Gurdu što ide, prvo pokazuje sveca | Prljavom opasanog krpom, što bezbroj puta | grudi, u tvrdom kamu, tuče, ..“ Bona – Bolica, 2010: 24-25.

Hieronymofil, najbolje ga poznavao i najviše cijenio. To se sasvim jasno vidi u njegovoj interpretaciji Jeronimovih stavova i nauka u *Katalogu svjedoka istine*, odnosno *Catalogus testium veritatis – qui ante nostram aetatem pontifici Romano et papismi erroribus reclamarunt pugnantibusque sententiis scripserunt* (1556.)²⁸ Tragajući za željenim sadržajem Vlačić tu spominje Jeronimovo komentare Poslanice Galaćanima, Danijela i Matejeva evanđelja, djelo *De norma vivendi*, zatim pisma Euagriju, Eustohiji, Rustiku iz Narbona, Lucinu, Nepotijanu, nekoliko Jeronimovih „izreka“,²⁹ te događaje vezane za sv. Jeronima što ih donosi u *Dijalogu* Sulpicije Sever (usp. Vlačić, 1960: 73-77). Na prvom mjestu ističe da Jeronim osporava prvenstva rimskog biskupa,³⁰ a potom navodi kako se on više puta obrušio na neukost klerika i njihovu razvratnost što potkrjepljuje citatom iz Jeronimova djela *De norma vivendi*: „Nema na svijetu tako okrutne zvijeri kao što je opak klerik ili svećenik, jer ne podnosi da ga ispravljaš niti more da sluša istinu“ (Vlačić, 1960: 73). Osim toga navodi Jeronimovo osporavanje rimokatoličkog tumačenja opraštanja grijeha i da je jedino ispravna tradicije rimske crkve: „U poslanici Lucinu raspravlja o običajima crkve, koje se ne protive vjerskom duhu, i kaže, da se svaka provincija može izobila njima služiti prema svom osjećaju. Nije dakle smatrao, da se sve crkve nužno moraju pridržavati običaja rimske crkve, kako to sada tvrde papinski pristalice“ (Vlačić, 1960: 75). Osim 23. poglavlja, koje je posvetio Jeronimu, Vlačić se na njega poziva i u nekim drugima.³¹ Daleko češće se Vlačić poziva na sv. Jeronima u svom glavnom djelu *Clavis Scripturae sacrae seu Sermone Sacrarum litterarum* (1567) osobito prilikom objašnjavanja hebreizama i grecizama Vlačić redovito prihvaća Jeronimovu interpretaciju.³² U drugom dijelu u poglavlju kako treba shvatiti i pojasniti

²⁸ „Katalog svjedoka istine prvi je veći i značajniji historijski Vlačićev rad, samostalan i potpuno njegov, po zamisli i izvođenju.“ Mirković, 1960: XLV.

²⁹ „Spomena je vrijedna i ova Jeronimova misao: Otkako je crkva porasla u posjedima, opala je u vrlinama“ (Vlačić, 1960: 74). „Sjajna je i ona izreka toga muža protiv papinskog častohleplja, koja se nalazi u njegovoj 40. poslanici: ‘Nije lako biti na mjestu Petra i Pavla i sjediti na stolici onih, koji vladaju zajedno s Kristom, jer se o tome kaže: Nisu sinovi sveca oni, koji su zauzeli njihova mjesta, već oni, koji vrše njihova djela.’ Odlična je uistinu ta izreka, koju tu Jeronim navodi kao uobičajenu i poznatu“ (Vlačić, 1960: 73).

³⁰ „U svojoj poslanici Euagriju on [tj. Jeronim] tvrdi da svi biskupi imaju jednaku vlast, i jasno izjednačuje rimskog biskupa s drugim biskupima i najmanjih gradića. On čak jasno dokazuje, da biskupi nisu iznad običnih svećenika po božjem, već po ljudskom paravu, jer da je nekoć biskup bio isto, što i svećenik. Tako tučaćeći Pavlovu popslanicu Galaćanima, veli, da se Pavao nikako ne bi bio usudio prekoriti Petra, da nije bio uvjeren, da mu je ravan.“ (Vlačić, 1960: 73).

³¹ Usp. pog. 8. (str. 29), 23. (79), 48. (230-231), 50. (241-242) i 65. (276).

³² Usp.: „BAAL ... Dicitur simili ratione & *Baalzebub*: quasi diceretur Dominus muscae aut primaria musca. D. Hieronymus iudicat idem esse Beel & Baal. *Baal Peor* dictum

dvojbena mjesta u Svetom pismu donosi 216 pravila među kojima nema nijednog da se u njem barem jedanput ne poziva na sv. Jeronima (usp. Vlačić, 1719: 145-206). „*Sua sunt idiomata, hoc est, linguae proprietates, sacrae Scripturae*. Augustinus Question. super Gen. q. 31 & in Johan. tract. 19 & Hieronymus Comm. 5. in Isaiam. – Augustinus exponens hanc regulam, inquit: Habet linguam suam sacra Scriptura & quicumque hanc nescit, turbatur. (...) Locus hic, quem exempli causa attulit Augustinus locupletissime a divo Hieronymo explicatur, contra Helvidium; & in Matth. cap. 12.“ (Vlačić, 1719: 145) ili tipa: „*Lex vetus, Moysis nomine frequenter appellatur in Sacris literis*. Didymus de Spiritu S. interprete Hieronymo“ (Vlačić, 1719: 159).³³ Interesantno je da Vlačić samo na jednom mjestu uz Jeronimovo ime rabi atribut *svet* (*divus*), redovito navodi samo njegovo ime i djelo na koje se poziva. Jednak je njegov odnos i prema sv. Augustinu kao i ostalim crkvenim ocima i naučiteljima na koje se autoritete poziva.

Glede frekventnosti pa i brojnosti citata iz djela sv. Jeronima kod naših latinista renesanse Matija Vlačić i Klement Ranjina daleko nadilaze sve ostale, izuzev Marka Marulića.

---

a monte Peor in quo colebatur aut idolum ignominiae aut Deus hortorum fuisse. *Baal* sonare Hebreis Idolum & *Zebub* muscam, quasi dicas Idolum muscae vel *Baal-zebub* hoc est. Magister vel dominus muscae. Fuit autem idolum spurcissimum, Accaron urbis Philistinorum, ... (Vlačić, 1721: 65). „EPHOD quid sit *Hieronymus* docet, cujus haec sunt verba: Est autem Ephod, indumentum sacerdotale, quod in Exodo & Levitico ἐπιωρίς Septuaginta interpretati sunt; id est *Superhumerales*, hoc autem loco [h]ερατείας id est Sacerdotali Exod. 2. 8. describitur. Fuerunt alioqui p̄c̄ura genera Ephod; non tantum illud unum celebre aut summi Sacerdotis, nam *David fuit accinctus lineo ephod* 2.Sam.6.14. Fuit etiam quoddam ephod, quod omnes Sacerdotes gestarunt. Sic 1.Sam.22.18.“ (Vlačić, 1721: 274-275).

³³ „*Quotiescumque in novo Testamento eadem verba leguntur, quae in veteri Testamento habentur; videndum est, an sensus an sermo tantum consentiat*. Hieronymus in Matth. cap. 10.“ (Vlačić, 1719: 160). „*Multa in Scripturis sanctis dicuntur iuxta opinionem temporis, quo gesta referuntur; & non juxta id, quod veritas continebat*. Hieronymus, in Jerem. cap. 28 & in Matth. cap. 14.“ (Vlačić, 1719: 175). „*Non omnium librorum sacrae Scripturae tractatio, omnibus aetatibus permittitur apud Hebraeos*. Gregorius Nazianzenus in Apologia & Hieronymus in Proemio Comment. in Ezechiel“ (Vlačić, 1719: 182). „*Filius hominis in bonam partem accipitur, in singulari duntaxat: Filii hominum, e contrario in malam, in sanctis Literis*. Hieronymus in Ezach. cap. 30.“ (Vlačić, 1719: 191). „*Lex multipliciter accipitur in sacris Literis*.“ Hieronymus ad Algasiam quaestione 8.“ (Vlačić, 1719: 191) „*Norma est sacrarum Literarum; ut deficientibus viris sanctis, mulieres in virorum laudentur opprobria*. Hieronymus adversus Jovianum lib. 1.“ (Vlačić, 1719: 184) itd. itd.

2.

Krajem 15. i početkom 16. stoljeća razvila se polemika oko ubiciranja rodnog mjesta sv. Jeronima s čime je *eo ipso* dovođena u pitanje njegova pripadnost određenom prostoru a time i narodu. Začetnikom se te polemike proglašavalo Marulića iako on sam priznaje da mu je netko donio knjigu *Supplementum Chronicarum* redovnika reda pustinjaka sv. Augustina Giacomina Filippa Forestija koja je prvi put bila tiskana 1485. u Veneciji, a Marulić je imao pred sobom najvjerojatnije poboljšano izdanje iz 1503. iz koje je doznao da se sv. Jeronima proglašava Talijanom.³⁴ Međutim ta „vijest“ bila je već 1487. poznata Jurju Šižgoriću što se jasno iščitava iz njegovih redaka u petom poglavlju djela *De situ Illyriae et civitate Sibenici* koje je dovršio „Sibenici ex Aedibus nostris die pridiana Assumptionis beatae virginis, anno salutis 1487.“ (Šižgorić, 1981: 12), tj. 14. kolovoza 1487. U tom poglavlju naslovljenom: *De paucis Illyriorum nominibus* navodi Šižgorić poznate ljude koji su se rodili u Dalmaciji a među njima posebno ističe cara Dioklecijana i sv. Jeronima o kojem piše: „Quid dicam de Hieronymo, qui omnes ecclesiae doctores praestitit elegantia Graecam callens literaturam et Hebraicam et omnium divinarum rerum tenens scientiam. Vir profecto eximia vitae sanctimonia et divinis clarescens miraculis, de quo meus poeta Zovenzonius cecinit: ‘Caldaeos Graiosque patres patresque Latinos | Ingenio vicit Dalmata Hieronymus,’ quem Itali praesertim Illyris auferre conantur, consyderata gentium modernarum infoelicitate arbitrantes fortasse Dalmatiae spinam non potuisse huiusmodi produxisse rosam pulcherrimam“ (Šižgorić, 1981: 22-24).³⁵ Šižgorić ne povezuje tadašnji Skradin sa sv. Jeronimom, ali ni među šibenskim blagdanima ne

---

³⁴ Sami početak Marulićeve domoljubne invektive: „Quum hæc scriberem, attulit mihi quidam librum nuper editum... - Kad sam *to* pisao netko mi je donio nedavno objavljenu knjigu...“ prema logici londonskog kodeksa ovo *hæc* moglo se odnositi na njegov djelo: *Vita diui Hieronymi presbyteri* nastalo između 1507. i 1513. (usp. Novaković, 1994: 10 i 20-23). Otud je razvidno da se Marulića ne može smatrati začetnikom „obračuna“ s Talijanima glede ubicacije Stridona kako se to prenosi od Frane Bulića do naših dana, usp. Zlatar, 1989: 215; Suić, 1997: 228-231; Grubišić, 2008: 292.

³⁵ „A što da kažem o Jeronimu koji je biranom izobrazbom nadvisio sve crkvene učitelje, poznaoao grčku i hebrejsku književnost i bio dobar znalac cjelokupne teologije? Taj je muž blistao izvanredno svetim životom i proslavio se sjajnim čudesima. O njemu piše moj dragi pjesnik Zovenzoni: ‘Kaldejske i grčke oce, a k tome i oce Latina | Nadvisi dalmatinski, gle, oca Jeronima um.’ Njega posebno kušaju Talijani oduzeti Ilirima smatrajući, s obzirom na neglasovitost njihovih sadašnjih naroda, da dalmatinski trn nije mogao uroditi takvom prekrasnom ružom“ (Šižgorić, 1981: 23-25).

navodi slavljenje sv. Jeronima,³⁶ iako je ranije u ciklusu *De diebus festis* zbirke *Elegiarum et carminu libri tres* Šižgorić opisao kako se u Šibeniku 30. rujna svečano slavi blagdan sv. Jeronima. Moguće Šižgorićev informator i nije točno znao tko i gdje Jeronima oduzima Ilirima? Zapravo u našoj literaturi ni danas nije jasno kako se dogodila ta otimačina. Meni se čini da je nju poprilično naivno započeo Petar Pavao Vergerije stariji (1369.-1444.) koji je održao deset govora, zapravo prigodnih propovijedi na blagdane sv. Jeronima, tj. 30. rujna. Vergerije je te propovijedi održavao od 1402. do 1411. godine, a prvo izdanje tiskano je 1468. u Rimu (*in domo Petri Maximi*), a te iste godine također u Rimu tiskao je drugo izdanje Sextus Riessinger, nakon čega je uslijedilo još sedam izdanja do 1496. (McManamon, 1999: 85-87), a pored toga je sačuvano mnoštvo prijepisa (rukopisa) nastalih uglavnom prije prvog izdanja.³⁷ U trećoj propovijedi, održanoj 1404., Vergerije iznosi da se s pravom on i slušatelji mogu ponositi što se svetac rodio u njihovoj blizini: „hinc proximo loco illud fidei nostrae praecipuum lumen exortum est”.³⁸ U šestoj propovijedi, održanoj 1407., Vergerije je glede rodnog mjesta sv. Jeronima sasvim otvoren: „Monstratur enim in proximo Sdregna, rus tenue ac paucis incolis habitatum, unde lumen hoc ortum memorant quod longe latequae fidem Christianam illustravit. Credibilem rem efficit vulgaris opinio a maioribus quasi per manus tradita et nominis corrumpit, ut dicunt, similitudo quaedam, tametsi cetera parum conveniat. Nam ex oppido

³⁶ U *De situ Illiriae et civitate Sibenicensi* piše o glavnim blagdanima: *De praecipuis diebus festis Sibenici - O glavnim šibenskim blagdanima* (Šižgorić, 1981: 48-51). U 13. poglavlju: *De locis Sibenico contiguis - O mjestima uz Šibenik* ne povezuje grad Skradin sa sv. Jeronimom, nego se osvrće kako Zavzoni pogrešno naziva rijeku Krku Scardonam: „Ona [Krka] dijeli Liburniju od Dalmacije i na njenoj je obali grad Skradin, naseobina stare Skardone i luka. Mnogi su mislili da se ta rijeka zove Skradin, npr. moj dragi pjesnik Zovenzoni, koji je pisao: ‘Skradin što s litice pada sad moja Muza ti rad je | Vidjeti, slavan tok pjenastih valova pun’.” (Šižgorić, 1981: 37).

³⁷ Detaljan opis rukopisa donosi McManamon, 1999: 29-84. Nećak pape Pavla II Marco Barbo 1458. dao je jedan prijepis tih Vergerijevih govora Flaviju Biondu (McManamon, 1999: 105).

³⁸ Decet quidem omnes ubique terrarum Christianos diem hunc solemnem habere, memoriam celebrem facientes gloriosissimi doctoris Beati Hieronymi cuius vita, doctrina, ac miraculis tota Christiana religio illustrata est. Maxime vero eos qui re[li]gionem istam incolunt singulari devotione convenit diem eius festum celebrare, quando hinc proximo loco illud fidei nostrae praecipuum lumen exortum est. Nam cum ceteri gloriari permaxime soleant si quos claros secundum saeculum hominis aut litteris aut virtute originis suae consortes habuere, quanto nos iustius ex hoc sancto gloriari possumus cui praeter mortales virtutes saecularumque peritiam litterarum quae vel sola quemvis possent clarissimum reddere, tantum accessit et sanctitatis viatae et eruditionis sacrae ut harum elationem nihil illa videri possint. Festum hoc igitur inter pauca nobis debet esse sollempne, quod non solum illustrem virum habeamus quem imitemur in terris sed et sanctum patronum qui pro nobis intercedat in caelis.“ Vergerije, 1999: 150.

Stridonis historiae natum perhibent, quod olim Dalmatiae Pannoniaeque confinia tenuit, et a Gothis eversum est. Utcumque habet se veritas, nos famam hanc veterem cupide amplexati tanto coindigena gloriamur, et speramus ex hoc magis propitium illum habere apud Deum patronum quod terrena qualisqualis cognatio et locorum vicinitas intercessit“ (Vergerije, 1999: 196-198).³⁹ Te Vergerijeve dvosmislene tvrdnje (jer se u početku donekle ograđivao od pučkog mnijenja, a potom ga je *cupide* prigrlilo ne obzi-rući se je li ili nije istinito) sigurno su postale poznate mnogima, osobito za vrijeme njegova boravka u Rimu i rada u Rimskoj kuriji od 1406. do 1417., u doba papa Inocenta VII i Grgura XII. Tu se s njima upoznao Flavio Biondo sigurno i prije 1458., kad mu je Marko Barbo dao kodeks s Vergerijevim propovijedima i drugim djelima (usp. McManamon, 1999: 105). Tada je upravo Biondo radio na svom djelu *Italia illustrata* (između 1448. i 1458.)⁴⁰ koje je 1474. objavio njegov sin Gaspare Biondo.⁴¹ Biondo opisujući jedanaestu pokrajinu vrlo ukratko spominje Kopar i gradiće koji se nalaze oko njega pa potom o Koparskom polju piše: „Medioque ferme eorum omnium spatium... est oppidulum nunc nomine Sdrigna quod fuisse constat olim Stridonis oppidum. Vnde gloriosissimus ecclesiae dei doctor illustratorque Hieronymus originem duxit – Gotovo usred svih tih sada se nalazi gradić Zdrinja za koga je poznato da je nekoć bio grad Stridon. Otud je potekao preslavni doktor i proslavitelj Crkve Božje Jeronim“ (Blondus, 1482: f 122)⁴². Ne udaljuje se Biondo od Vergerijevih tvrdnji i ne donosi ništa

³⁹ Pokazuje se u blizini Zdrinja, maleno selo nastanjeno malobrojnim stanovnicima za koje pričaju da je odatle izašlo ovo svjetlo koje je nadugo i naširoko obasjalo kršćansku vjeru. Pučko mnijenje, koje je s koljena na koljeno preneseno od pređa postalo je vjerojatnim a kako kažu i neka sličnost iskvarenog imena [mjesta] i za učenje, iako se malo ostaloga s tim slaže. Povijesti pripovijedaju da je iz grada Stridona, koji se nekoć nalazio na granici Dalmacije i Panonije, a razorili su ga Goti. Istina bila kakva bila, mi koji smo tu staru priču zdušno prigrlili toliko [rado] slavimo sunarodnjaka, i time se nadamo da ćemo imati kod Boga njega kao naklonjenijeg zaštitnika, jer je posredovalo kojekakvo zemaljsko srodstvo kao i blizina mjesta.

⁴⁰ „La prima edizione comparve in Roma, presso G. Fil. de Lignamine, nel 1474, in fogl., per cura di suo figlio Gaspare Biondo.“ La Salle. 1825. *Flavio (Biondo) o Biondo Flavio*. U: *Biografia universale antica e moderna*. vol. XXI. Venezia: Presso Gio. Battista Missiaglia: 142-145.

⁴¹ „Valja pretpostaviti da je Biondo svoje mišljenje temeljio na djelu Petra Pavla Vergerija St. Sermones decem pro Sancto Hieronymo...“ Grubišić, 2008: 289.

⁴² Prema: Blondi Flavii Forliviensis *Italia illustrata*. Kolofon: „Impressum in inclita civitate Veronae Millesimo quadringentesimo octuagesimo secundo Die septimo februarii.“, a tiskar je bio Dobrić Dobričević - Boninus de Ragusia. Isti se tekst nalazi na str. 387 giaci u izdanju: Blondi Flavii Forliviensis, *De Roma triumphante lib. X priscorum scriptorum lectoribus utilissimi ad totiusque Romanae antiquitatis cognitionem pernecessarii*.

novog obzirom na rodno mjesto sv. Jeronima. Od Bionda je podatak preuzeo Ambrogio Calepino koji u svom rječniku *Dictionarium* donosi: „Stridon oppidum in agro Iustinopolitano, a quo diuus Hier[onymus] ortum habuit. Quod a Gothis euersum Dalatię quondam Pannonięque confinium fuit.“ (Calepinus, 1513: 288). Ambrogio je, dakle samo sažeo Biondove podatke a pripomogao je svom subratu Giacomu Filippu Forestiju da bude opširniji u dodacima svojoj općoj povijesti, tzv.: *Supplementum chronicarum orbis ab initio mundi usque ad annum 1482 libri XV*. koja je prvi put bila tiskana 1483. u Veneciji, nakon kojega su slijedila brojna izdanja s raznim dopunama.⁴³ Za 429. godinu pored ostalog navodi: „Hieronymus vir sanctissimus & doctor celeberrimus sancte Ro. ecclesie cardinalis presbyter, natione Italicus ex oppido Stridonis in Histria prouincia constituto, quod quidem Gothis euersum. fuerat Pannonie quondam Dalmatieque confinium patre Eusebio natus: hoc anno apud Bethleem Iude ciuitatem pridie cal. Octobris 91 vite sue [f. 177v] anno migravit ad Dnm. Vir sane eloquentissimum...“ (Foresti, 1486: f. 177v-178).⁴⁴

Romae instaurate libri III. De origine ac gestis Venetorum liber. Italia illustrata siue lustrata (nam uterque titulus doctis placet) in regiones seu prouincias diuisa XVIII. Historiarum ab inclinatio Ro. Imperio decades III. Basileae 1559. (na kraju: Basileae: per Hieron. Frobenium et Nicol. Episcopium ano M. D. LIX.)

⁴³ Usp.: „Supplementum chronicarum orbis...“, Venezia, 1483, in fog. tale prima edizione è assai rara; Brescia, 1485; Venezia, 1486, 1490, 1492, in fogl.; Norimberga 1503; Venezia 1503, 1506, in fogl. Si troveranno curiose particolarità su tali differenti edizioni nella biblioteche di David Clément, art. *Bergama s.* Götze afferma che l'edizione di Venezia 1506 è altresì la più compita, poichè l'autore aggiunse un decimosesto libro, che conduce la cronaca sino alla fine dell'anno 1503. La prefata pubblicazione ristampata venne nella stessa città l'anno 1513; alla fine Simone de Colines ne ha pubblicato una Parigi 1533 ...“ Weiss. 1825. *Bibliografia universale antica e moderna*. vol. 21., Venezia: presso Gio. Battista Missiaglia. 383-384; Inoltre E. Pianetti avanza l'ipotesi che, nella stesura del *Supplementum*, il F. potesse essere stato aiutato da Ambrogio Calepio, suo confratello negli anni trascorsi presso il convento di Bergamo.“ Megli Fratini, Lucia. 1997. *FORESTI, Giacomo Filippo*. U: *Dizionario Biografico degli Italiani*. vol. 48.

⁴⁴ Primjerak u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu nema prvog lista, nego je A. B. Krčelić na prvom listu, dodanom prilikom uvezivanja, napisao: „Jacobus Philippus Bergoniensis | Supplementum Chronicarum“, a netko (Šime Jurić?) dodao: „Venetiis Bernardinus Binalius Berg. 1486. Predgovor je naslovljen: „Ad magistrum Bergomensem in omnimodo historia nouissime congesta Cronicarum Supplementum appellata Prologus“. Identičan tedit donose i izdanje 1485. na str. 198. (kolofon, str. 358.: Impressum Brixie per Boninum de Boninis de Ragusia Anno Dni M.CCCC.LXXXV die Primo Decembris), koje također nema prvog lista. Identičan je tekst i na talijanskom u izdanju: *Supplemento delle croniche* del reuerendo padre fratre Iacopo Philippo da Bergamo ... nuouamente reuisto, uulgarizato & corretto & emendato con somma diligentis secondo il uero testo Latino della ultima impressione fatta Parigi. In Venetia MDXL.

Kao što se zvijezda padavica obično opazi u zadnjem trenutku tako je i s ovom polemikom oko lokacije Jeronimova Stridona. Spona između tvrdnji Talijana i Vergerija nije bila uočena kao ni to otkud o tome vijesti Šižgoriću i tko je mogao Maruliću donijeti *Supplementum chronicarum* Forestija. Kad se sve to pokuša povezati s Ivanom Polikarpom Severitanom i njegovom reakcijom i samim tonom kojim se obrušio na Bionda i Calepina tada postaje shvatljiva i Marulićeva oštrina i ironija u obračunu s augustincem iz Bergama. Polikarp Severitan je u svojoj dvadeset i osmoj godini života, odnosno 1498. dovršio komentar latinske gramatike Elija Donata predajući na učilištu reda u Ferrari.⁴⁵ Na samom početku govoreći o Eliju Donatu, koji je bio učitelj sv. Jeronima u Rimu, Polikarp zajedljivo s tobožnjim čuđenjem iznosi tvrdnje Bionda i Calepina, a potom ih pobija: „An hic Donatus in Terencium commentarius edidit uel etiam fuerit diui Hieronymi preceptor nec miror quoniam temporum uetustate res ipse & rerum nomina mutantur. Hoc liquido patet de urbibus & urbium conditoribus quorum nullum uel rarum exemplar ueri nominis datur. Plures civitates certant de Homero cuius fuerant. Nuper et due proprie tantum mentis non ueri compotes se mihi obiciunt de natali solo glori[o]sissimi doctoris, diui Hieronymi, Dalmate quem Blondus scripsit ortum fuisse in oppido Stridonis, quod ipse et quidam ex eorum quamuis clara Ambrosio redolente nectare cuculatus egrediens Calepinus, dixerunt esse in agro Iustinopolitano, ignorant cosmo-graphyam Illyrici soli. Hoc enim oppidum, nec loquantur ex auditu sed ex certa scientia, est iuxta Carauancam montem, a quo populi Croati dicti sunt, et Bauari quos uulgo Baicos appellat supra Istriam extra terminos Iustinopolitani agri. Et hoc fuit quondam confinium Dalmacie et Pannonie superioris, iuxta Cecium montem qui disternat Pannoniam superiorem a Norico. Unde et diuus Hieronymus oriundus fuit. In agro igitur Norico est hoc oppidum, non in Istra. Quare, care Blonde, ne dicas hoc fuit confinium Pannonie & Dalmacie? Ergo est in Istria, quia hoc dictum est in comparatione Norrici soli. Taceant, ergo immo sileant. Nec se facile credar opinioni & qui dicant uerum, quia in scriptis aliquid adduxerint que nisi bene prius castigata fuerint. A uulgo probari poterunt non a doctis. Ommitto que Blondus dixit de litterarum Illyricarum doctrina, de oppidulis circa Stridonem, de ambitione eius, quia tantum uirum noluerit esse prouincialem sed Italum. Detur uenia, cui dari possit, quia in utili questione & noua maluit propriam gloriam querere quam

---

⁴⁵ „Habebis igitur hos nostros commentarios, quos edidi *agens octauum supra uigesimum annum* currente stilo Natalis diei Christi nostri Dei Diuipare Virguncule nati cui est unum esse cum eterno eius Patre & amborum Diuino Spiritu *octauo supra nonagesimum & quadringentesimum ad millenum* [=1498.] scolarem annum in Dionisium Apollonium Donatum, quamuis cum Sulmone legerem ad hunc phębum cursum decimum supra quingentesimum hic plura addiderim, qui si tibi grati fuerint.“ (Polikarp, 1517: 111v).

ueritatem predicare. Ambo igitur errauerunt Blondus scilicet & Calepinus. Sit ergo Dalmata. Hanc quamuis dixere ueteres dari ab Epidauru ad Ticiu flumen, a quo Liburniam ad Pollam. Nunc tamen tota illa litteralis (sic!) ora & eius continens generatim Dalmatia dicitur, ut eius princeps regio. De qua, quamuis in me ingrata patria, non natali solo, quo illam non amamus quia sit magna aut clara, sed quia nostra“ (Polikarp, 1517: f. 2v-3). U ovom Polikarpovom tekstu, napisanom najkasnije 1498. koje je godine, prema nekim nepouzdanim podacima, njegova latinska gramatika bila prvi put tiskana, čini mi se da se može prepoznati i onaj Šižgoričev izraz „fortasse Dalmatiae spinam non potuisse huiusmodi produxisse rosam pulcherrimam“ i Marulićev vehementni napad na Bionda kao začetnika te izmišljotine. Polikarp ne spominje Giacoma Filippa Forestija možda zbog toga što mu je bilo poznato da mu je pomagao Calepino ili 1498. nije znao što o Jeronimovom Stridonu piše u *Supplementum chronicarum*. Njegovim dolaskom 1500. u Šibenik, a vjerojatno i ranije što bi nam mogla otkriti njegova pisma stricu i možda nekom drugom Šibenčaninu da su kojim slučajem sačuvana. Polikarpov desetogodišnji boravak u Šibeniku i česti odlasci u druge dalmatinske gradove zbog traženja starih rukopisa po plemićkim kućama i samostanima, pružaju mogućnost da se ono Marulićevo „attulit mihi quidam librum nuper editum“⁴⁶ odnosi upravo na Polikarpa Severitana i *Supplementum chronicarum* tiskano 1503. u Veneciji.

Posljednji se upleo u tu polemiku Vinko Pribojević koji se nadovezuje na Marulićev spis kako se to jasno vidi i iz njegova izričaja i izravnog pozivanja na njega: „Quid quod, quemadmodum Mar. Marulus in eos, qui diuum Hieronymum Italum fuisse contendunt, notat, diuus ipse Hieronymus non inter Pannoniam et Histriam, sed inter Pannoniam et Dalmatiam oppidum Stridonis esse dicit? Quapropter esto (ut Strabo inquit) Romanos imperatores Polam Italiam finire statuisse, quomodo Strigna oppidum seu uilla, quam Hieronymi patriam esse fingunt, ad Italiam uergens (non enim multum a Iustinopoli, quae a parte occidentali Histriae est, distare dicitur) Dalmatiae confinium fuit? An non diuus ipse Hieronymus suae originis regionem confinium Pannoniae atque Illyrici Abbacuch prophetam exponendo esse dicit?“⁴⁷ (Pribojević, 1997: 63).

⁴⁶ Marulić, Marko. *In eos qui beatum Hieronymum Italum fuisse contemnunt* (prema autografu priredio Darko Novaković). *Colloquia Maruliana*. 3: 54-56.

⁴⁷ A što da kažem o tome, što – kako Marko Marulić spominje protiv onih, koji tvrde, da je sv. Jeronim bio Talijan, - sam sv. Jeronim kaže, da grad Stridon ne leži između Panonije i Istre, nego između Panonije i Dalmacije? Stoga, premda su (kako kaže Strabon) rimski carevi odredili, da Pula bude granica Italije, na koji je način grad ili zaselak Strigna, koji ti ljudi lažno prikazuju kao Jeronimov zavičaj i koji leži prema Italiji (nije naime mnogo udaljen od Kopra, koji se nalazi na zapadnoj strani Istre mogao biti granica Dalmacije? Zar ne kaže sam sv. Jeronim, tumačeći proroka Habakukua, da je kraj, gdje se on rodio na granici Panonije i Ilirika?“ (Pribojević, 1997: 143).

To je čini mi se dosta pouzdan dokaz da je Pribojević imao u svojim rukama taj kratki i značajni Marulićev spis na što upozorava pored drugoga i njegovo ispravno navođenje naslova.⁴⁸ Poput Marulića i Pribojević polemizira s Biondom (Blondi Foroliviensis) i Giacomom Filippom Forestiem (Philippi Bergomatis) ali svoj *refutatio* bazira na uporabi jezika pored argumenata iz antičkih autora na kojim Marulić gotovo isključivo gradi svoje dokaze. „Sed ad Histros mea nunc uergente oratione mirari satis nequeo Blondi Foroliviensis ac Philippi Bergomatis necnon et quorundam aliorum, ut peritissimum a nobis auferre suisque connumerare diuum possint Hieronymum, Histriam Italie(!) esse prouinciam astruentium erga nos aemulationem, cum situ ac moribus et sermone Histria ab Italis distinguatur omnesque circum adiacentes populi Histria Italiae intimiores, ut Tergestini ac Goricienses et quidam alii, passim non alio quam Slauorum idiomate ad inuicem coutantur. Quamquam propter locorum uicinitatem et continuam cum Italis consuetudinem Histri, praesertim (ut papa Pius inquit) qui maritimam oram incolunt, quemadmodum(!) et Dalmatiae Italico sermone, quam eis libuerit, colloquantur. Sed legant hi Appianum Alexandrinum Illyrica praelia sub compendio recensentem, qui Demetrium Pharium, conciuem uestrum, Histros, Illyriorum (ut ipse dicit) nationem, armata manu obtinuisse tradit. Quapropter, Tergeste (quemadmodum Pomponius Mella dicit) initio in sinu Hadriae situm finiente Illyricum non est unde ambigamus Histros, inter quos (ut praefati sumus) et Italiam Tergestum mediat, Illyricam esse nationem diuum Hieronymum ex oppido Stridonis, quod Ptolomeus Sidronam uocat, Pannoniae Dalmatiaeque (ipso eodem diuo hoc testante Hieronymo) confinia complectente natum non Italum, sed Slauum extitisse“⁴⁹ (Pribojević, 1997: 62-63). Znakovito je da su na tvrdnje Talijana

⁴⁸ Usp. „Sumnju u pouzdanost Lučićeva teksta pobuđuje već sam naslov Marulićeva polemičkog spisa, kako je prenesen u njega (*In eos qui beatum Hieronymum Italum esse contendunt*, nasuprot izvornoga *...fuisse contendunt*), a pravu predodžbu o tome s kolikim oprezom valja čitati Lučićevu verziju...“ Novaković, 1994: 9.

⁴⁹ „Prelazim sada u svom govoru na Istrane. Ne mogu se dovoljno načuditi, kako u nekom suparništvu s nama Biondo iz Forlia, Filip iz Bergama i neki drugi, da bi mogli nama oduzeti i među svoje ubrojiti sv. Jeronima, tvrde, da je Istra talijanska pokrajina, premda je ona i svojim smještajem i običajima i govorom odvojena od Italije i premda se sve okolno pučanstvo, koje je bliže Italiji nego Istri, kao stanovnici Trsta i Gorice i neki drugi, bez razlike služe među sobom samo slavenskim govorom. Doduše zbog susjedstva i zbog neprekidnih veza s Talijanima Istrani osobito oni (kako kaže papa Pio), koji žive u primorju, a tako isto i Dalmatinci, kad im se hoće, razgovaraju talijanski. No neka i ti pisci čitaju Apijana iz Aleksandrije, koji u pregledu iznosi bojeve s Ilirima. On pripovijeda, da je vaš sugrađanin Demetrije Hvaranin oružanom rukom pokorio Istrane, ilirski (kako sam kaže) narod. Zbog toga (kako točno kaže papa Pio) nije prikladno s Italijom spajati Istru, koja je odijeljena od nje Jadranskim zaljevom i okružena morem u obliku poluotoka. Zar ne piše Polibije da se makedonska vlast prostirala sve do Hadrije,

reagirali samo naši latinisti šibenskog i splitskog kruga, a trogirski, dubrovački i ostali nisu o tome, koliko mi je poznato, napisali ni jedne jedine riječi. Moglo bi se mnogo toga iz te činjenice iščitati, ali se tim ovdje ne mogu baviti.

3.

Zaravno je i čarobno Marulićevo suobličavanje i gotovo identificiranje sa sv. Jeronimom,⁵⁰ a koje se sasvim jasno sublimirano zrcali u nepatvorenoj jednostavnosti onoga: *Ille meus est, et ego suum...* (Marulić, 1994a: 56). Pored spomenutih deset propovijedi Petra Pavla Vergerija jedini je od naših latinista renesanse Marko Marulić posvetio sv. Jeronimu neko djelo. Zapravo Marulić je istinski Hieronymofil koji je napisao životopis sv. Jeronima, polemički spis u obranu Jeronimove pripadnosti Dalmaciji i pohvalnu elegiju punu topline, divljenja i neobične prisnosti (tikanja⁵¹) i nadasve ponosa zbog pripadnosti istom prostoru što je naglašeno samim početkom elegije: „Dalmatię lętus olim generatus in oris | Hieronymus toto notus in orbe fuit“⁵² U epitafu je jednako oduševljenje, a bliskost se očituje samo u zajedničkom življenju na ovom svijetu: „... nostro dum uixit in ęuo“ (Marulić, 2005: 220). Marulićev životopis sv. Jeronima otkrio je priredio i valorizirao Darko Novaković (1994: 5-53),

---

a između toga grada i Istre smješteni su drugi posebni narodi? Gdje su, molim, saznali da su Makedonci ikada vladali Italicima? Stoga, budući da je Trst (kako kaže Pomponije Mela) smješten u najunutarnijem zaljevu Jadranskog mora, gdje se završava Ilirija, nema razloga, da sumnjamo u to, da su Istrani, između kojih (kako sam prije rekao) i Italije leži po sredini Trst, ilirski narod kao ni u to, da je sv. Jeronim, rođen u gradu Stridonu, koji Ptolomej naziva ‘Sidrona’ i koji se (prema svjedočanstvu samog sv. Jeronima) nalazi na granici Panonije i Dalmacije, bio ne Talijan, nego Slaven. (Pribojević, 1997: 142-143).

⁵⁰ Usp.: „A kad znamo da se gotovo u istim dnevima onoga vremena (godine 1480.), što se o njem [tj. Marku Maruliću] govori, rodio hrvatskomu narodu genij, koji je u sebi ujedinio upravo sve tradicije o sv. Jeronimu, koji nam se u svemu ukazuje kao neki poslanik svoga proroka, kao pozvanik, koji će svojim umom i duševnim radom prvi pokazati svomu rodu novo svjetlo prosvjete, onda nas je gotovo (sic!) strah, da govorimo o kakovu slučaju, po kojem su se stekle plemenite činjenice, već smo radiji prikloniti se misli, da u tim prilikama stoji neka tajna Providi... Rad sam da pokažem, da li je Marulić imao svijest o tome, da se povodi svojim radom i životom za sv. Jeronimom. Slutim da je to Marulić znao, i da mu je Jeronim bio gotovo u svemu uzorom prosvjetitelja i naučnjaka i slava njegova upravo je podjarivala Marka te je tako opsežno i uspješno poradio oko prosvjetnoga napretka naroda svoga.“ Florschütz, 1901: 837; Zlatar, 1989: 215; Béné, Charles 2001: 31-37; Grubišić, 2007: 107-118.

⁵¹ Usp. „Te Scripturarum castigatore...; Te monstrante...; Te bellante...; Te duce...; Tu nobis...; tuis tectis...; delitiisque tuis...“ Marulić, 2005: 296-298.

⁵² „Nekoć se davno na sretnom dalmatskom žalu | Slavni Jeronim: sav za njega znao je svijet.“ Marulić, 2005: 296-297.

kao i spis *In eos qui beatum Hieronymum Italum fuisse contendunt* kojem je i nekolicina drugih znanstvenika (usp. Zlatar, 1989., Suić, 1997. i 1986, Béné, 2001.), dok posebnu pažnju privlače odnosi Marulića prema sv. Jeronimu očitovani u drugim njegovim latinskim djelima. Njih su propitivali doista mnogi i uvijek plauzibilnim procjenjivali pa bi bilo suviše i pretenciozno to ponovno propitivati iako bi se možda moglo ukazati na neki koji nije dovoljno naglašen ili pak nedorečeni. Ovdje samo letimično podsjećam na Marulićev *Repertorium* koji mi se čini da je ključ za bolje i potpunije razumijevanje tih odnosa koje dodatno pojašnjava Marulić u posvetnoj poslanici Tomi Nigeru djela *Dialogus de Hercule a Christicolis superato* gdje uspoređuje Erazma Roterdamskog s Jeronimom ističući njihovu pobožnost, učenost i rječitost,⁵³ zatim na samom početku *Starozavjetnih ličnosti (De Veteris instrumenti viris illustribus commentarium)* gdje priznaje da mu *se ushtjelo takmičiti* sa sv. Jeronimom.⁵⁴ Još bi se samo trebalo istaknuti Marulićevu prisnost koju on često očituje i koja u svojoj jednostavnosti najrječitije govori o Markovom

⁵³ „Erasmii Roterodami libellos, quos misisti, accepi, pietatis eruditionisque plenos nec eloquentię minus. Magna me afficiunt uoluptate legentem. Etenim post diui Hieronymi tempora ad nostram usque etatem abfuit a theologis nostris excultę orationis lepos. Laudabamus multorum in sylogismis enthimematisque argutias, quorum tscripta nemo lectione antiquorum uel parum delectatus absque tedio legere poterat. At nunc Erasmo autore ipsa ecclesię sanctę structura, quę ipsorum simpliciter philosophantium negligentiam pene nuda erat, pristinis reclarascit pigmentis rhetoricisque coloribus linita illustrantur. Gaudere igitur et exultare maxime nos decet, quod iam Deo propitio res restituti in integrum coepit. Rursum sacrarum litterarum schola suos habitura est Hieronymos, suos Ambrosios, si modo, qui Erasmus emulari uoluerint, reperientur. - Primio sam knjige Erazma Roterdamskog što si mi ih poslao: odlikuju se pobožnošću, učenošću i, ne manje, rječitošću. Veoma uživam čitajući ih. I doista, od vremena svetog Jeronima pa sve do naših dana u naših bogoslova nije bilo one ljepote profinjena izražavanja. Hvalili smo u mnogim oštromnost rasuđivanja i zaključivanja, ali tko je iole uživao čitajući antičke pisce, nije mogao čitati njihove spise a da ne osjeti dosadu. Sada je, međutim zahvaljujući Erazmu, sama zgrada svete Crkve, koja je zbog nebrige tih jednostavnih mislilaca bila gotovo gola, ponovo zablistala od drevnih ukrasa te se sja oličena bojama krasnorječja. Opet će sveta književnost i nauka imati svoje Jeronime i svoje Ambrozije, ako se samo nađu oni koji će se htjeti takmičiti s Erazmom“ (Marulić, 1992: 19 i 21).

⁵⁴ „Listajući nedavno knjigu blaženog Jeronima *O slavnim ljudima*, palo mi je na um da se ushtjednem, prema svojim silama, takmičiti s njegovom revnosti u tom predmetu eda bih, kao što je on sastavio povijest o onima koji su živjeli pod Evandjeljem, tako i ja nadovezao na nju, u kratku i sažetu prikazu, djela onih koji su sadržani u knjigama Starog zakona. Smatrao sam naime da će biti korisno čitateljima ako bi se i na ovima izložili što poroci kojih se treba čuvati što kreposti koje priliči nasljedovati.“ - „Diui Hieronymi *De uiris illustribus* librum nuper euoluenti mihi uenit in mentem illius ea in re studium pro uiris emulari uelle, ut, sicut ipse de iis, qui sub Euangelio erant, texuit historiam, ita et ego eorum, qui in Veteris Legis uoluminibus continentur, gesta breuis succinctaque narratione subnecterem, utile ratus legentibus fore, si in his quoque propoinantur tum uitia quę cauere oporteat, tum uirtutes quas deceat imitari.“ (Marulić, 1984: 15 i 186).

doživljavanju sv. Jeronima i njegovih djela. Jedan od mnogih takavih slučajeva evo u svojevrsnom Marulićevom dodatku citatu iz Jeronimovog životopisa Antuna pustinjaka: „His quidem uerbis diuus Hieronymus, ut mihi uidetur, non solum loci formam atque naturam pulchre expediteque descripsit, uerum etiam eleganter effinxit enucleateque expressit, quantus in illis Dei seruis intimi amoris feruor accendebatur, dum singula circumspectando sic penitus Antonii memoria commouentur, tanquam presentem cernerent, non tanquam desyderarent absentem. Vsque adeo ille efficax atque admirandum sanctitatis exemplum fuit“ (Marulić, 1986: 352-353)⁵⁵. Poput Giganata koji se dižu protiv Jupitera *noster Hieronymus* borio se s napadačima crkve Božje (Marulić, 1992: 85 i 124) zato *Hieronymus cunctis preferendus*⁵⁶. Tako je mislio, osjećao i pisao Marulić o svom duhovnom ocu i „sunarodnjaka“ s kojim se nastojao i duhovno identificirati ne samo pripadnošću istom prostoru po rođenju.

Ima li se u vidu da mnogi naši latinisti renesanse u svom opusu uopće ne spominju sv. Jeronima (da spomenem samo neke: Ivan Vitez od Sredne, Jan Panonije, Ludovik Crijević Tuberon, Koriolan Cipiko, Frane Božićević, Antun Vrančić, Andrija Dudić, Jakov Bunić, Damjan Beneša, Ludovik Paskaljić, govornici protuturskih govora itd.), tada se može reći da je manjina onih koji su se sjetili jednog od velikih naučitelja Crkve i sveca koji je potekao s ovih prostora. Piscu propovjedničkih i religiozno-znanstveih djela (Buća, Ranjina, Nikola Modruški, Dragišić, Vlačić) nalazili su u Jeronimovim djelima autoritet za svoje nove ideje i tvrdnje. Drugu skupinu sačinjavaju naši latinisti renesanse koji su žučno dokazivali da se sv. Jeronim rodio u Dalmaciji te time da dijele s njime pripadnost istom prostoru, a time i jednom narodu. Ta se pojava rodila u šibenskom krugu i proširila se na splitski, gdje je našla najgorljivijeg borca i najboljeg znalca opusa i života sv. Jeronima u Marku Maruliću. On je kao i začetnik svega Petar Pavao Vergerije u sv. Jeronimu gledao uzor i svetosti i učenosti i literarnog

⁵⁵ „Eto, tim je riječima sv. Jeronim ne samo lijepo i lako – kako se meni čini – opisao izgled i prirodu onoga kraja nego nam i biranim riječima predočio i jezgrovito izrazio kolikim su žarom najiskrenije ljubavi usplamtjele one sluge Božje dok su jedno po jedno razgledavali. Sve ih se to, naime, tako duboko dojmilo i tako su se živo prisjećali Antuna kao da ga gledaju pred sobom, a ne kao da žude za nekim koga više nema. Toliko je bio djelotvoran i zadivljujući primjer njegova svetog života.“ (Marulić, 1986: 138-139).

⁵⁶ „Mouerunt me fortasse non parum, in hac millenarii regni opinione fuisse Tertullianum, Victorinum, Lactantium, et apud Graecos Hireneum, Lugdunensem episcopum, nisi illos Hieronymus cunctis preferendus restituent. - Možda bi me malo zbunjivalo što su to mišljenje o tisućgodišnjem kraljevstvu zastupali Tertulijan, Viktorin i Laktancije, a kod Grka biskup lionski Irinej, da ih nije pobio Jeronim koga valja pretpostaviti svima drugima.“ (Marulić, 1992: 239 i 173-174).

izraza,⁵⁷ ali i uzor u odnosu prema poganskim piscima i njihovim djelima. Jedino se njih dvojicu može smatrati pravim štovateljima i sljedbenicima sv. Jeronima među našim latinistima renesanse. Zbog toga je, glede ove teme, među hrvatskim latinistima renesanse Marko Marulić pravi izuzetak, on je zapravo istinski Hieronymofil za koga bi se moglo reći da se sa svojim uzorom pokušava identificirati.

Literatura:

- Andreis, Franjo Trankvil. 1518. *Oratio de laudibus eloquentiae*. Lipsiae: Ex officina Melchioris Lottheri.
- Béné, Charles 2001. Marulić et Erasme, lecteurs de saint Jérôme. *Colloquia Maruliana*. 10: 29-45.
- Blondus, Flavius. 1482. *Italia illustrata*. Veronae: Boninus de Boninis.
- Bona – Bolica, Ivan (Ioannes Bona de Bolicis). 2010. *Opis zaljeva i grada Kotora – Descriptio sinus et urbis Ascrivensis*. S latinskog slobodno preveo Relja Seferović, metru izvornika prilagodio Luko Paljetak. Dubrovnik: Matica hrvatska – Ogranak Dubrovnik.
- Bratulić, Josip. 1990. *Sveti Jeronim u hrvatskoj kulturi*. U: Jeronim, sveti: *Izabrane poslanice*. V. Rismondo ur. Split: Književni krug, XXXI-XLV.
- Buća, Domoinik. 1545. *Expositio satis perutilis omnium epistolarum dominicalium quae per totius anni leguntur*. Nuper edita. Venetijs: per Nicolaum Bascarinum Brixiensem.
- Burckhardt, Jacob. 1997. *Kultura renesanse u Italiji*. Zagreb: Prosvjeta.
- Calepinus, Ambrosius. 1513. *Dictionarium cum multis nouis eiusdem Calepini & cornucopie & aliorum authorum additionibus nundum (sic!) hucusque impressis*. Venetiis: impensis Leonardi Alantsee Viennensis, typis vero Alexandri de Paganiis Brixiensis.
- Crijević, Ilija. 2004. *De Epidauro*. U: Novaković, Darko. Autograf Ilije Crijevića (I) Vat. Lat. 1678. *Hrvatska književna baština*. (D. Fališevac, J. Lisac, D. Novaković ur.). 3: 9-248.
- Crijević, Ilija. 1974. *Aelius Lampridius Cervinus poeta laureatus et canonicus: Oratio funebris in Joannem Gotium*. U: Nevenić-Grabovac, Nevenka. *Oratio funebris*

---

⁵⁷ „Imajući u vidu svrhu Vergerijeva i Marulićeva djela, naravno je da se u obojice mnogo više inzistira na Jeronimovu kao modelu, na svečevoj radišnosti, učenosti, poniznosti, askezi i odanosti Bogu, odnosno istovremeno svetosti i učenosti, nego na čudesima.“ Grubišić, 2007: 112.

- humaniste Ilije Crijevića dubrovačkom pesniku Ivanu (Dživi) Gučetiću. *Živa antika*. 24: 333-364.
- Crijević, Ilija 1977. Aelius Lampridius Cervinus poeta laureatus: *In Junium Sorgum avunculum suum funebris oratio*. U: Nevenić-Grabovac, Nevenka. Ilija Lamprice Crijević, krunisani pesnik: Posmrtni govor svojem ujaku Juniju Sorkočeviću. *Živa antika*. 24: 248-254.
- Dragišić, Juraj. 1517. *Defensio prestantissimi viri Ioannis Reuchlin per modum dioalogi edita*. S. 1.: Ed. Hermannus Nuenar.
- Florschütz, Josip. 1901. Marko Marulić i sv. Jeronim. *Vienac zabavi i pouci*. (Đuro Arnold ur.). 836-841.
- Foresti, Giacomo Filippo. 1486. *Supplementum chronicarum orbis*. Venetiis: Bernardinus Benalius.
- Gortan, Veljko. 1962. Neobjavljena zbirka Šižgoričevih latinskih pjesama. *Građa za povijest književnosti hrvatske*, 28: 195-212.
- Grubišić, Vinko. 2007. Sveti Jeronim prema *deset govora* Petra Pavla Vergerija i *Instituciji* Marka Marulića. *Colloquia Maruliana*. 16: 107-118.
- Grubišić, Vinko. 2008. Trojica humanista o rodnom mjestu svetog Jeronima: Flavio Biondo, Marko Marulić i Jose de Espinoza de Sigüenza. *Colloquia Maruliana*. 17: 287-298.
- Mandac, Marijan. 1995. *Sveti Jeronim Dalmatinac*. Split: Služba Božja.
- Marković, Ivan. 1908. *Pogled na sv. Jeronima i na njegov književni rad*. U: Jeronim, sveti. *Izabrane poslanice* (preveo i izvornim bilješkama popratio I. Marković), Zagreb: Naklada i tisak Hrv. katol. tiskovnog društva, I: V-LXVI.
- Marulić, Marko. 1984. *De Veteris instrumenti viris illustribus commentarium / Starozavjetne ličnosti*. (Priredio i preveo B. Glavičić). Zagreb: Latina et Graeca.
- Marulić, Marko. 1986. *Institucija*. knj. 1. (Preveo, komentar, priredio latinski tekst i dodao kazalo Branimir Glavičić). Prvo hrvatsko – 20. latinsko izdanje. Split: Književni krug.
- Marulić, Marko. 1992. *Latinska manja djela*, knj. I. Drugo dotjerano i dopunjeno izdanje. Split: Književni krug.
- Marulić, Marko 1994. *Vita diui Hieronymi p̄sbyteri edita: adiectis miraculis quę de illo Cyrillus Nazarethi episcopus commemorat in summanque redactis breuiorem*. (Priredio D. Novaković). *Colloquia Maruliana*. 3: 26-53.
- Marulić, Marko 1994a. *In eos qui beatum Hieronymum Italum fuisse contendunt*. (Priredio D. Novaković). *Colloquia Maruliana*. 3: 54-56.

- Marulić, Marko. 2005. *Latinski stihovi*. (Priredili i preveli B. Lučin i D. Novaković). Split: Književni krug.
- McManamon, John M. 1999. *Pierpaolo Vergerio the Elder and Saint Jerome: An Edition and Translation of Sermones pro Sancto Hieronymo*. Tempe: Arizona Center for Medieval and Renaissance Studies.
- Mirković, Mijo. 1960. *Predgovor*. U: Vlačić Ilirik, Matija, *Katalog svjedoka istine koji su se prije našega vremena opirali rimskom papi i zabludama papinstva te pismeno iznosili borbene misli*. Zagreb: JAZU, IX-LXIX.
- Nevenić-Grabovac, Nevenka. Ilija Lamprice Crijević, krunisani pesnik: Posmrtni govor svojem ujaku Juniju Sorkočeviću. *Živa antika*. 24: 231-262.
- Nikola Modruški. 2002. De consolatione (priredio N. Jovanović). *Hrvatska književna baština*. 1: 65-249.
- Nikola Modruški. 2006. Navicula Petri (priredio S. Hrkać). *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 63-64: 221-237.
- Nikola Modruški. 2014. *De bellis Gothorum* (priredili S. Hrkać i J. Ostojić). Grude – Mostar: Matica hrvatska Ogranak Grude.
- Novaković, Darko. 1994. Novi Marulić: Vita divi Hieronymi. *Colloquia Maruliana*, 3: 5-24.
- Polikarp Severitan, Ivan. 1517. *Dionisii Appollonii Donati de octo orationis partibus libri octo ad nouam & optimam limam deducti*. Perusie: apud Leonem: per Cosmum cognomine Blanchinum Veronensem.
- Pribojević, Vinko. 1997. *Oratio de origine successibusque Slavorum / O podrijetlu i slavi Slavena*. Zagreb: Golden marketing – Narodne novine.
- Ranjina, Klement. 1541. *Quodlibet declamatorium cum suis figuris & attestationibus ex sacris literis perutile verbi dei declamatoribus, in tribus libris distinctum...* Venetiis: arte necnon perugili diligentia ad ipsius correctionem probi viri Nicolai Bascarini, Sumptibus illustrium dominorum Ragusij.
- Ranjina, Klement. 1586. *Sacri sermones pro diebus festis a prima dominica aduentus usq[ue] ad cineres; & subinde per omnes ferias quadragesimae usq[ue] ad tertiam feriam Paschae. Item de Verbo incarnationis alii Sermones vigintiquatuor; & octuagintasex de materiis particularibus ad nutriendas virtutes & ad vitia extirpenda potissimum acomodati, multa doctrina, figuris ac moralitatibus ornatissimi*. Brixiae: Apud Petrum Mariam Marchettum.
- Suić, Mate. 1997. Marko Marulić: In eos qui beatum Hieronymum Italum fuisse contendunt. *Mogućnosti*. 44/10-12: 228-241.
- Šanjek, F. – Tandarić, J. 1984. Juraj iz Slavonije (oko 1355/60- 1416.). *Croatica Christiana periodica*. 8 (13): 1-23.

- Šižgorić Šibenčanin, Juraj. 1966. *Elegije i pjesme*. (U izboru preveo uvod i bilješke napisao Nikola Šop. Tekst priredio i kazalo imena sastavio Veljko Gortan). Hrvatski latinisti knj. 6., Zagreb: JAZU.
- Šižgorić, Juraj. 1981. *De situ Illyriae et civitate Sibenici / O smještaju Ilirije i o gradu Šibeniku*. (2. izdanje priredio prema rukopisu i dodao prijevod Veljko Gortan). Šibenik: Muzej grada Šibenika.
- Vergerije, Petar Pavao. 1999. *Sermones decem pro Sancto Hieronymo*. U: McManamon, John M. *Pierpaolo Vergerio the Elder and Saint Jerome: An Edition and Translation of Sermones pro Sancto Hieronymo*. Tempe: Arizona Center for Medieval and Renaissance Studies, 135-255.
- Vlačić Ilirik, Matija. 1960. *Katalog svjedoka istine koji su se prije našega vremena opirali rimskom papi i zabludama papinstva te pismeno iznosili borbene misli*. Zagreb: JAZU.
- Vlačić, Matija. 1719. *Clavis Scripturae Sacrae seu De sermone Sacrarum literarum plurimas generales regulas continentis*. Pars altera. Editio ultima. Francoforti et Lipsiae: impensis Hieronymi Christiani Pauli Bibliopolae Hafniensis.
- Vlačić, Matija. 1721. *Clavis Scripturae Sacrae hoc est De sermone S. litterarum recte cognoscendo*. Ed. noua diligentissime recognita emendata et aucta. Hafniae: Apud Hieronymum Christian Paulli.
- Zane, Bernardinus. 1512. *Oratio habita in Prima Sessione Lateranensis Concilii*, Romae: Impressa in vico Pelegrini per Iacobum Mazocchium. M.D.XII. die 6. mensis Nouembris; (Reprint: *Govor splitskog nadbiskupa Bernardina Zane na prvom zasjedanju Lateranskog koncila*. Split: Logos. 1983: 417-439).
- Zlatar, Andrea. 1989. Marulićev polemički spis *In eos qui beatum Hieronymum Italum esse contendunt*. *Dani hvarskog kazališta*. 15: 212-220.

St. Jerome in Croatian Latinity of Renaissance Period

In the works of our Latinists of the Renaissance period, St. Jerome is most commonly referred to as an authority and a teacher (N. Modruški, D. Buća, B. Zane M. Marulić, M. Vlačić). Further still, his name can be encountered in relation to the claims pertaining to and attempting to prove his Dalmatian origins (I. P. Severitan, J. Šižgorić, M. Marulić, V. Pribojević) and, finally, he was the subject of a hagiography and one elegy. There is much charm in the efforts of our Latinists to prove that St. Jerome was born in Dalmatia, and is thusly the most distinguished Dalmatian, i.e. Croat. In this our Latinists met their challenge in the claims of F. Biondo and A. Calepino, who asserted that St. Jerome was born in Istria, and was, consequently, Italian. It is, however, interesting that only the Latinists of the Šibenik and Split Circles saw it fit to respond to such Italian claims.

Keywords: St. Jerome, Croatian Latinity, Croatian Latinity of the Renaissance Period, Latinists of the Šibenik Circle, Latinists of the Split Circle